

Lánczi Jenő: Lester F. Ward szociológiája*

múlt évben halt meg 82 éves korában Lester Frank Ward, az amerikai szociológiai társaság első elnöke, egyidőben pedig elnöke az *Institut International de Sociologie*-nek. A legtermékenyebb gondolkodók egyike volt, akinek tudományos rendszeréről Gumplovicz azt írta, hogy „olyan nagy, amelyhez fogható nincs Európában.”

Kétségtelen, hogy olyan egyetemes, a jelenségek minden csoportjára kiterjedő rendszerrel, mint ő, Spencer óta senkisémmé gazdagította a szociológia irodalmát.

Ha megkérdéznék tőlünk, vajjon mit tartunk mi az ő legnagyobb érdemének, vajjon melyek hát azok az igazságok, amelyekkel gazdagította a tudományt, azt felelnők, hogy legfőbb érdeme szerintünk, hogy véglegesen és ellentmondást nem tűrően megsemmisítette azt a felfogást, mely az állami beavatkozásban és a verseny megszorításában a haladás veszélyét látja és a darwini biológia törvényeit akarja a társadalomra alkalmazni. Az elméleti szociológia nyelven szólva: az ú. n. organikus álláspont megsemmisítő kritikája, annak a kimutatása, hogy a szociológiának a biológiára való építése két merőben ellentétes princípiumnak az összezavarása, hogy a társadalomban a pszichológiai törvény uralkodik és nem a biológiai, annak a kimutatása, hogy nem a verseny, hanem a verseny megszorítása biztosítja a maximális fejlődést és a társadalom szerepe épen ez, vagyis a verseny megszorítása által, a társadalmi beavatkozás által elérni azt a fejlődési (egyszersmind boldogságot, amelyre a rendkívül lassú és erőtpazarló organikus fejlődés nem képes. A társadalom kialakulása is épen azért jelentett a fejlődés folyamán haladást, mert oly maximális fejlődési fokot tett lehetővé és pedig a létért való harc megszorítása által, amilyenre a darwini harcnak nem lett volna hatalma az embert felemelni. És mivel az ember célja Ward szerint a boldogság, a társadalomé pedig az ezen célhoz vezető cselekvés (ezt ő úgy fejezi ki, hogy a természet célja a funkcionálás, az ember célja a boldogság, a társadalomé a cselekvés) vagyis

* A szerző felolvasta a *Társadalomtudományi Társaságnak* folyó évi április hó 21. ülésén.

a boldogsághoz vezető eszközök megteremtése: evolúció társadalmi haladás és emberi boldogságtöbblet párhuzamos, sőt azonos fogalmak. A haladás a boldogság-ökonómia* növekvésében áll. Az állatvilágban a fájdalom-ökonómia** túlnyomó.

Ambár annak a kérdésnek, verseny-e, vagy beavatkozás Spencer óta nagy és terjedős irodalma van és az a szó és tollharc, melyet a liberálisok és szocialisták vívtak egy fél-századon keresztül, főleg ezen kérdés körül forgott és a szociológiai irodalom felét, ha ugyan nem még nagyobb részét ez a vita teszi ki: nemcsak hogy nem történt meg Ward fellépéséig az állami beavatkozás politikájának szociológiai megalapozása azzal a rendszerességgel és készültséggel, milyennel annak elítélése az ellentáborban Spencer részéről történt, hanem hogy egyáltalán nem történt meg az állami beavatkozás politikájának kizárólag tudományos megalapozása, politikától mentesen, a tiszta tudomány látószögéből. Mert ha szocialista közgazdászok támadták is azt a felfogást, mely Darwin tanai nevében tiltakozott az állami beavatkozás ellen, ez politika volt, vagy politikai volt az igazi cél és nem tudományos.

A biológiának a társadalomra való alkalmazásának, és a darwini harc nevében az állami beavatkozás ellen felhozott érvelésnek ezt a tudományos kritikáját egy nagy, hatalmas rendszerben Ward nyújtotta, amely rendszer főleg a *Dynamic Sociology* (1897), a *Psychic Factors of Civilization* (1893, 2. kiad. 1906), a *Pure Sociology* (1903) és *Applied Sociology* (1906) című művekben van lefektetve.

Senkisé lehetett erre a munkára nála hivatottabb, amint azt életpályája világosan mutatja nekünk.

Ward jogot hallgatott, aztán 1862-től 1865-ig részt vett a polgárháborúban, melyben megsebesült. 1865—1881-ig az Unió pénzügyminisztériumában a hajózási és bevándorlási osztály főnöke volt és a statisztikai hivatal igazgatója. Ugyanaz idő alatt a columbiai egyetemet látogatta, amely 1872-ben az *Artium Magister* címet adta neki. 1872-től 1881-ig botanikát és ornitológiát tanulmányozott és Philadelphia százéves kiállítására növényeket és fákat gyűjtött. 1881-től 1892-ig főgeológusa volt a washingtoni *U. S. Geological Survey*-nek, később ugyan itt paleontológus, egyidejűleg 1884-től 1886-ig a columbiai egyetemen a botanika tanára. 1892-ben a washingtoni nemzeti múzeum botanikai és fossil növénytani osztályának gondnoka lett, majd a columbiai egyetem tiszteletbeli doktora és tiszteletbeli tagja több előkelő amerikai egyesületnek, a többek között az *Antropológiai, biológiai és geológiai társaság*-nak, az amerikai *Politikai és nemzetgazdasági Akadémiá*-nak, továbbá a nemzetközi geológiai kongresszusnak és a Párisban székelő

* *Pleasure economy*

** *Pain economy*

Nemzetközi Szociológiai intézetnek, melynek 1903-ban elnöke volt, 1905-ben pedig az *Amerikai szociológiai társaság*-nak lett elnöke. Élete végén a Brown-egyetem professora volt. Tanulmányai a tudomány minden területén több mint 600-ra rúgnak.

Ezek a vázlatos életrajzi adatok bárkit is meggyőzhetnek arról, hogy arra a kérdésre: lehet-e a biológiát a társadalomra alkalmazni, hogy arra a kérdésre: a társadalom törvényei biológiaiak-e, vagy pszichológiaiak, senki sem lehetett kompetensebb feleletet adni, mint ő. Csakis ekkora élettani, növény-tani, állattani, palentológiai, továbbá gazdasági és politikai ismerettel lehetett elhatározóan eldönteni ama félszázados vitát: vajjon az állati és az emberi módszer között van-e alapvető különbség, másszóval a szociológia a biológián, vagy a lélektanon alapul-e? Ward a kötetek egész sorozatában ad erre feleletet, amikor kimutatja, hogy a két módszer között a különbség alapvető, hogy az állatot a környezet alakítja, ellenben az ember átalakítja a környezetet. (*The environment transforms the animal, while man transforms the environment. Pure Soc. III. és Psychic Factors XXXII. Ch.*) Ez az a sarkétel, mely végighúzódik az ő rendszerén.

Nem mintha az embert nem ugyanazok a természeti erők kergetnék: éhség és szerelem, mint az állatot. Ellenkezőleg. Ward nyomatékkal hangsúlyozza, hogy csakis a vágyak képeznek igazi erőt, hogy a szükségletek kielégítése utáni vágy nélkül nem lenne társadalmi haladás, hogy ezek a vágyak* ellenállhatatlanul űzik az embert is a kielégülést nyújtó eszközök után és épen ezért a társadalom fejlődése spontán, (az értelemnek csak irányító szerepe jut), hanem mert az embernél egy olyan tényező lépett fel, mely a létért való harc módszerét megváltoztatta, az állatok szerves szerszámai helyébe a mechanikai szerszámokat léptette, ami az embert szerszámkészítő állattá tette, mely tényező a létért való harcban az ember módszerét a természet módszere felé emelte, mely előidézte, hogy az állati tevékenység ipari tevékenységgé vált s az ipari tevékenység általános neve: „üzlet” (*business*) és „hogy a társadalomban érvényesülő törvények az állati módszereket sikertelenné tették és csak az emberi módszereket engedik érvényesülni.”** Vagyis a létért való harc eszközei mások.

Ez az új tényező az értelem megjelenése az élet fáján.

Ha végigpillantunk a fejlődés egész vonalán, három olyan nagy kozmikus válságot fedezünk fel, melyeknél a vál-

* Ezzel az állásponttal sok hasonlóságot mutat Oswaldé, aki szerint „a kultúra mértéke a nyers energiáknak emberi célokra való átalakítása által elért munkaeredmény.” (Oswald: *Energetik und Kulturgeschichte.*) Azonban Ward nemcsak munkaeszközökben, hanem a társadalmi szervezkedésben jelentkező, növekvő hatékonyságot is szem előtt tartja, tehát nála a szociológiai szempont dominál.

tozás oly óriási és hirtelen, hogy joggal szakadásról beszélhetünk.

Az első volt: az élet eredete maga. A második volt a lélek, vagy az akarat keletkezése a természetvilágban. A harmadik volt az értelem keletkezése. Ha nem is választja el ezt a három korszakot éles határvonal egymástól, még mindig igaz marad, hogy mindezek különálló elemek, amelyek mindegyike fordulót jelent az élet történetében.

Az állatvilágban fejlődött ki az élet egyik nagy tényezője, az érzés. Utóbbi a növényvilágban még nincs kifejlődve. Az állat azonban már ezzel az eszközzel fölfegyverkezve képes a fájdalomat kerülni és az életfolyamatra kedvező benyomásokat keresni. Az érzésben találjuk az akarat elemeit. Az érzés, ha nem mehet át közvetlenül a cselekvésbe, vágyban jelentkezik. Az érzés, mint vágy cselekvéshez vezet és ezáltal valóságos erőt képvisel. Erőt a szó fizikai értelmében.

Az értelem is az érzés, vagyis a vágyak szolgálatában áll. Szerepe abban van, hogy új és olyan utakat mutat, amelyek a természetes, vagy genetikusan meghatározott folyamatoktól eltérnek és amelyeket mesterségesnek nevezhetünk.

Az érzés korlátozását, amelyre az életnek szüksége van, ösztönnek nevezzük. Az ösztön olyan eszköz, mely az érzésnek a funkcióhoz való jobb alkalmazkodását mozdítja elő és amely — alább visszatérünk erre — a jognak, az erkölcsnek, a vallásnak gyökere, melyek mindannyian a csoportbiztonság ösztönéből hajtottak ki, az értelem vezetése alatt.

Nem részletezhetjük itt azokat az igen tanulságos, sok helyen meglepő ötletekkel gazdagított lélektani fejtegetéseket, amelyekkel Wardnak a civilizáció lelki tényezőiről írott művében találkozunk. Szociológiai szempontból különösen az a fejezet érdemel figyelmet, amelyben a természet gazdagságával az elme gazdagságát állítja szembe és a mesterséges eszközöknek a genetikusan, vagyis biológiai eszközök fölötti fölényét fejtegeti. Csupán néhány gondolatot fogunk kiragadni, amelyeket mind a mechanikai eszközöknek, vagyis az ember szerszámainak és a társadalom intézményeinek az organikus világ eszközei felett való fölénye mellett hoz fel.

Az állati, vagyis a biológiai és az emberi, vagyis a pszichológiai gazdálkodás, mondja Ward, kétféle. Az első az energiával, a második az idővel gazdálkodik. Hosszabb időt igényelt az állat egyetlen szervének kialakulása, akár szükséglet kielégítésére szolgáljon ez, akár pedig az ellenséggel való harcra, mint az egész korszak, amióta az ember, kezdve a legprimitívebb szerszámoktól, mesterségeket űz. És bár az állati szervek teljesebb és hatékonyak, egyetlen állati fajtát sem képesítettek arra, hogy területét nagyon kiterjessze, vagy hogy messzebb költözhessek eredeti lakóhelyétől. Az ember azonban anélkül, hogy új szervezeti alkalmazkodáson ment volna keresztül, fegyverei, ruhái, szerszámai segítségével a növény és állatvilág

meghódításával, a múltba és az előtekintés képességével egyszerre értelmű segítségével az egész földet birtokba kerítette és pedig igen rövid idő alatt a harmadkor, vagyis a jégkorszak óta.

Es az energiamegtakarítás sem kisebb, mint az időbeli. Ez a mesterségek eredménye. A civilizációnak a mesterségekkel való összefüggése szembevetendő. „Az ember teljes gyámoltalanságát mesterségek nélkül kitűnően példázza Robinsont mely műnek szerzője jól látta, hogy bármily bőségesen el van látva a trópusi égövben hőse minden élelemmel, mégis fel kellett őt szerelni egy megrongált hordóból kerített szerzőszámokkal. És a mi mérsékelt éghajlatunk alatt, ahol a növényi élet minden évben pár hónapra megszűnik, egyetlen tél a mesterségek nélkül az összes népeiséget a harmincadik északi és déli szélességi fok közé terelné.” (*Psychic Factors*, Ch. XXXII.)

Munka és termelés, a kultúra alapjai és ezek az állati gazdaságban ismeretlenek. Minden munka abban áll, hogy a környezetben mesterséges módosításokat eszközöl. A természet semmit sem termel a szónak közgazdasági értelmében. A mesterségek együttvéve teszik az anyagi civilizációt és ez különbözteti meg az embert a többi élővilágtól.

A civilizáció, vagyis az emberi haladás, az állati fokon túl az ész gazdagságával halad előre, az állati fejlődés pedig a biológia törvényei szerint. A kettő nemcsak nem azonos, hanem ellentétes. A pszichológiai törvény felfordítja a biológiaiakat. Az állat nem maradhatna fenn, ha a környezethez nem alkalmazkodnék, ami az emberről már nem állítható. „A természet a gyengék elpusztítása útján halad, a társadalom pedig a gyengék megvédése útján.”

A mai biológiában uralkodó az a gondolat, hogy a legalkalmasabb csak verseny útján marad fenn, hamis tétel. A verseny hatása, hogy minden formát akadályoz a fejlődés maximumának elérésében s a megmaradó fajokat egy bizonyos, aránylag alacsony fejlődési fokon tartja. Ahol a verseny megszűnik, amikor például az ember bizonyos formákat védelembe vesz, vagyis tenyészt: ott az ilyen módon védett forma gyors léptekkel halad előre és gyorsan kiszorítja azokat az egyedeket, amelyek csak a verseny útján haladhatnak. Ez volt a gabonaművek, vagy a háziállatok esete, szóval azon fajtáké melyeket az ember kivett a biológiai törvény uralma alól és az ész törvénye alá helyezett. Ezen mesterséges formáknak az a sokszor hangoztatott tétel, hogy a természet takarékos, szembe-

szőkőni hamis tétel, — hanem megakadályozza a maximális fejlődési fok elérését is. (*Psychic Factors of Civilization*. XXXII.)

Bármily nehezen hajlandó a mai tudomány egy nagy iránya ezt elismerni, az emberek már kezdetleges értelmi fokon sejtették, hogy az ember feladata küzdeni a verseny ellen. Minden emberi intézmény vallás, kormányzás, jog, házasság stb. nem egyéb, mint a verseny korlátozása.

Ambár azt a versenyt, amit ma még a társadalom gazdasági és szellemi életében látunk, nem sikerült megszüntetni, a haladás e terén is mindenütt a verseny hátraszorítása felé vezet. A mai versenyállapot csak ideiglenes lehet. Egyrészt az emberek versenye a gépek versenyébe megy át és a legalkalmasabb szervezet helyett fenmarad a legalkalmasabb gép. Másrészt az egyének versenye társadalmi csoportok versenyévé alakul. (U. o.)

A munkaadó és a munkás között eddig az volt a nagy különbség, hogy a munkaadó az észszerű, vagy a mechanikus, a munkás a természetes, vagyis a genetikus módszert alkalmazta. A tőke összeműködött, a munka pedig versenyzett. De legújabbán a munkás is, szervezkedése segélyével változtatott a harc módszerén. Persze, hogy ezt sokan véteknek tartották a társadalom ellen, sőt a hivatalos tudomány nagy része ma is ezen az állásponton van. Még ma is a modern nemzetek törvényei azon az alapon állanak, hogy a tőke természet szerint egyesül, míg a munka természet szerint versenyez és a munkások szervezkedését rendőri és katonai erővel nyomják el. (U. o.)

Darwin szerényen bevallotta, hogy a természetes kiválasztás eredeti folyamát Malthustól kölcsönözte. De talán nem vette észre, hogy Malthus törvényét az állatvilágra alkalmazva, azt az egyetlen helyen alkalmazta, ahol igaz. De hamis ott, ahol maga Malthus akarta alkalmazni, a társadalomban élő emberre nézve. És mégis ezen a hamis tanon épült fel a legnagyobb közgazdasági iskola elmélete.

Ward egy kis értekezésében vette a liberális közgazdasági iskola tanait bírálat alá és kimutatta, hogy azok épen akkor igazak, ha őket fordított értelemben vesszük. íme mutatóba Ward néhány közgazdasági paradoxona:

Az életfentartás eszközei a népességgel nőnek és nem fogynak. (A malthusi tétel fordítottja.)

A verseny emeli az árakat és a kamatlábat.

A szervezkedés gyakran leszállítja az árakat és kamatlábat.

Szabadverseny csak társas szabályozás alapján lehetséges.

A magánmonopóliumokat csak közmonopóliumok akadályozhatják meg.

A közvállalat ugyanazzal a költséggel többet hoz, mint a magánvállalat.

Valamely társadalom jóléte épp annyira függ a fogyasztás módjától, mint a termelés mennyiségétől.

A magánvállalatok jobban megadóztatják a népet, mint a kormány.

A bérek a termékekből származnak s nem a tőkéből.

A „béralap” csak mese.

A bérek emelkedésével a haszon emelkedése jár.

Ha a bérek emelkednek, az árak leszállanak.

A munkaidő csökkentése nagyobb termeléssel jár.

Az az ember, aki egyedül dolgozik ugyanannyit szerez, mintha felesége és gyermekei is dolgoznak.

Ezek a közgazdasági elvek vezetnek ahhoz a politikához, melyet Ward *meliorizmus*-nak nevez. A meliorizmus nem etikai, hanem társadalomdinamikai elv. A társas feltételek javítását foglalja magában, de hideg és pontos számításból következő eszközök segítségével és nem emberbaráti szeretet lapján.

II.

Ward nagy elméleti szociológiai művében, a *Pure Sociology*-ban nemcsak a társadalmi jelenségekkel foglalkozik. Nála is a „szociológia”, az összes tudományok synthetikus filozófiai rendszerét jelenti.

Ő öt olyan princípiumot sorol fel, melyek bár nem minden részükben származnak tőle, azoknak ő új értelmezést és jelentőséget adott:

1. Az evolúciónak módosított felfogása (teremtő fejlődés).

2. A társas erők elmélete és az alapvető ellentét érzés és működés (function) között.

3. Ellentét az érzés és az értelem között. Ő nála is, mint Comtenál a társadalom története az értelem története; az igazi társadalmi erőket az érzések, illetve vágyak képviselik, az értelemnek csak irányító szerep jut.

4: a mechanikus, vagy teleológikus folyamatok fölénye a biológiai vagy genetikus folyamatok fölött.

5. Ezek alkalmazása a társadalomra.

Ezeket az elveket legrészletesebben a *Pure Sociology*-ban fejti ki.

A legegységesebb lélektani, tehát egyúttal társadalmi törvény: a takarékoság vagy a legkisebb munka törvény. Azt jelenti, hogy a legkisebb áldozattal a legnagyobb hasznot elérni. Ezt a princípiumot a közgazdasági tudomány alkalmazta először: A mechanikában is ismert „legkisebb elenállás” elvének az emberi és társadalmi cselekvésekre alkalmazása. A Lagrange-féle princípium, a minimális erőfeszítésről és a maximális energiáról.

Megtaláljuk a biológiában is — legtöbb élvezet a legkisebb fájdalom árán. A differenciálódás is energia megtakarí-

tására irányuló törekvés eredménye, joggal nevezhetjük tehát a legegységesebb princípiumnak.

Elég hosszú ideig tartott, míg a tudósok felismerték, hogy ez a törvény nemcsak a közgazdasági, hanem más társadalmi jelenségekre is alkalmazható. Így alkalmazta Tarde a nyelvalkulás terén. „Ez a törvény az oka annak — mondja Tarde — hogy a nyelvészek által tanulmányozott fonetikus módszer nyomul előre, vagyis kemény és nehezen ejthető szótagoknak lágy és gyorsan kiejthetőkkel való pótlása, épen így a tendencia az, hogy a hosszú szótagok rövidekkel helyettesítsenek, de sosem fordítva.” (Ratzenhofer azonban kimutatta, a legkisebb munka törvénye nem mindég a haladást szolgálja, hanem gyakran az elősködést. Ő ez okból a „munkaviszony törvényének” is nevezte.)

A társadalomtudósok egy csoportja tagadásba veszi, hogy ez a törvény a közgazdaságon kívül más társadalmi jelenségekre is alkalmazható volna, mivel szerintük az emberi intézményeket nem érdekek irányítják. Ámde ezek elfelejtik, hogy érdek alatt nem kell csak az egyéni érdekeket gondolni, vannak osztály- és társadalmi érdekek is. De meg érdek alatt nem kell mindjárt a közvetlen érdekekre gondolni. Az érdek különben sem minden esetben megvetendő dolog, mert a társadalmi haladásnak nincsen ennél szilárdabb alapja. Az érdek megromolhat, téves irányokba terelődhetik, de ez épen a kivételes eset, a mindennapi érdeket helyesen nevezik egészséges önzésnek az emberek. Ratzenhofer megmutatta, hogy az ú. n. „transzcendentális érdekek”, melyeket ő a végtelen felé való törekvésnek nevez, mélyennyúló hajtóerői a társadalomnak és a nagy vallásos mozgalmaknak is itt kell keresni a gyökerét. Nagyon különböző érdekekről lehet tehát beszélni. Ezt szem előtt tartva azonban azt is állíthatjuk, hogy az emberiség mai fokán a közvetlen érdekek vannak többségben és a közgazdasági tudomány helyesen választja kiindulási pontul: az önzést, így például mi sem lenne könnyebb, mint a szegények és koldusok egy új társadalmi rétegét létesíteni. Csak ki kellene írni, hogy élelem és alamizsna minden embernek rendelkezésre állanak, büszkeség és önérzet rögtön elolvadnának, mint nap-sütéstől a hó.

A legkisebb ellenállás elve megmutatja a haladás irányvonalát, de nem képes a világegység evolúcióját megmagyarázni. Ehhez még valami más is szükséges, melyet Ward az ő sajátos, itt-ott bizarr terminológiájában: *synergia*-nak nevez. Mi a synergia? a teremtő fejlődés, vagy ahogy Ward még nevezi: teremtő *synthesis*. Az egymással küzdő energiákból valami új áll elő, ami az összetevőkben nem foglaltatik. Három fogalom egyesül benne: energia, ezek harca és e harcból előálló új egyensúly, vagyis a teremtés. (*Pure Sociology* V.Ch. *Synthetic Creations of Nature*.) Ward, az ő filozófiai-szociológiai rendszerére jellemző e fogalom elemeit — mint mondja

Wundtól vette, akinek Logikájában a következő olvasható: „Nincs olyan képződmény a világon, mely jelentőségében és értékében ne lenne több, mint az összetevők mechanikus eredője.” Máskép nem volna megérthető, hogyan keletkezett a kozmosz, ebből a bios, a biosból az érzés, végül az értelem amelyek mindegyikénél valami új állott elő az evolúció végtelen távolságú folyamán. Az evolúció folyamán a már elért fokozatok összetétele: új, eddig nem ismert fejlődést hozott. Ez a teremtő *synthesis*. A fejlődés irányát Ward egy növénytanból kölcsönzött kifejezéssel *sympodialisnak* nevezi, (Szemben a *monopodialis* fejlődéssel.) Vagyis a fejlődés irányvonala darabig egyenes irányban halad, aztán lassú és fokozatos változások eredményeképpen hirtelen előáll valami olyan, ami az eredetitől teljesen elütő, mint azt letűnt világok emlékei tanúsítják. Az evolúciónak ilyen felfogása nem azonos a darwinival. A teremtő fejlődés gondolata nem tévesztendő össze a létért való harc folytán előálló evolúcióval. Az első fogalom sokkal tágabb és valami pozitívát jelent, a már elért fejlődési fokok összetevődéséből áll elő valami olyan, ami eddig nem volt meg a kozmoszban.

A *synergia*, mellyel — ismételjük — egyúttal fejlődés jár, a természet ellentétes erőinek harcából áll elő. Minden erő ellentállásra akad, különben nem lenne energia. A harc mindennek a szülőanyja. Harc nélkül nem lenne evolúció sem a kozmoszban, sem a társadalomban. A világegyetemben mindenütt harc folyik, vagy ahogy Ward mondja, a kozmosz keresztül-kasul van polarizálva. A természet erőit ez a harc tartja korlátok között. Az energia megmaradása is ezen egyetemes természet-tétel eredménye és az örökös harc eredménye a mozgások különböző nemeinek egymásba való átalakulása.

Az evolúció az ellentétes erők csoportjai között folyó harc eredője. Valamely erő, ellensúlyozó erő hiányában, a mozgás első alaptörvénye szerint, a testet egyenes irányban mozgatná. De ha más erő is fellép, az ellentétes erők összeütközése folytán a mozgások átalakulása megy végbe, még pedig az intenzív mozgásmennyiség megszorodása a külső mozgásmennyiség rovására. (Chémiai erők, a molekuláris mozgásban felhalmozott nagy energia.) A távolság csökkenése az intenzivitás emelkedésével egyenlítődik ki. A küzdelemből előálló változással, az evolúcióval hatékonyság, vagyis a munkaképesség fokozódása jár együtt. Minél bonyolultabb valamely struktúra, annál fokozottabb munkaképesség van benne felhalmozva. Ebben van az élő szervezet fölénye az élettelen fölött, a szervezett embercsoport fölénye a szervezetlen felett.

A társadalomban is különböző erők harcát látjuk. Egyetlen erő korlát nélküli uralma — miként a mozgó testek mechanikájában — meggátolná a társadalom keletkezését, vagy megsemmisítené a társadalmat. Csak több küzdő erő eredőjeképen,

melyek mind korlátlan uralomra törnek ugyan, de egymást korlátok között tartják, keletkezett és maradhatott fenn a társadalom, épen úgy meghatározva és épen olyan szimmetrikusan az ellentétes erők harca folytán, amint a kozmikus, kémiai, vagy biotikus struktúrák. A társadalmi fejlődés a szociális *synergia* felhalmozásában áll, vagyis a társadalom munkaképességének fokozatos emelkedésében. Ez a jelentősége a szociális struktúra megváltozásának.

A társadalmi intézmények, vagy — mint Ward nevezi — struktúrák: a szociális erők küzdelmének eredői. E küzdelemben mindegyiküknek centrifugális és egyeduralomra törő jellege egyensúlyoztatik és mindegyik kényszerül a társadalom konstruktív épületéhez hozzájárulni. Ily módon a társadalom különböző *erői* egyensúlyba jutnak és energiává alakulnak át. Az egyszer megteremtett struktúra a munkaerő kollektorává válik és végzi a társadalom munkáját. A szociális struktúrák közötti harc a társadalom egyetemes organizációjához vezet. Az eredmény a társadalom, vagyis egy szervezett egész, a szociális energiáknak nagy raktára, mely energiák a társadalmi intézményekben lesznek használat céljaira beraktározva.

Látnivaló, mondja Ward, hogy a fajok harca nem olyan kártékony és átok alá vetendő, amint azt sokan hirdetik és hogy e szociológiai perspektívából nézve a jelenségeket, épen ezen harc a haladás dinamikus hajtója. Röviden: a társadalom is ugyanazon egyetemes törvény uralma alatt áll, mint a világ-egyetem: a *synergia* törvénye alatt. A különböző társadalmi csoportok közötti harc eredője egy új állapot, mely ez előzővel szemben fejlődést jelent. Gumplovicz és Ratzenhofer érdeme — Ward elismeri — hogy a társadalom geneziséét a fajok harcában jelölték meg. E törvény nemcsak az etnológia és antropológia igazságaival van összhangban, hanem univerzális princípium, az egyetlen, mely által az összes természetjelenségek megmagyarázhatók. A fajok harca: a szociális *synergia* és a *synergia*, mint kozmikus princípium a társadalomban is igazolást nyer. Gumplovicz és Ratzenhofer pontosan leírták azt a sorrendet is, melyben a társadalom megtermékenyítése — a szociális karyokinesis — lefolyik. A sorrend a következő:

1. Egyik faj maga alá veti a másikat.
2. Kasztok keletkezése.
3. Ezen állapot fokozatos szelidülése és az individuális politikai és szociális egyenlőtlenség korszaka.
4. A katonai uralomnak törvénnyel való helyettesítése és a törvényes jog eszméjének keletkezése.
5. Oly állam kialakulása, melyben az összes osztályoknak jogaik és kötelességeik is vannak.
6. A *heterogén* elemek egybeolvadása többé-kevésbbé homogén néppé.
7. A patriotizmus érzelmének keletkezése és a nemzet kialakulása.

Nem ismertetjük részletesebben Ward idevágó fejtegetéseit, melyek különben is csak az ő rendszere perspektíváján át való vizsgálata Gumplovicz és Ratzenhofer nézeteinek. Nem terjeszkedünk ki a tulajdonra a családra vagy az u. n. szociogenetikus (morális, esztétikai) intézményekre vonatkozó fejtevéseire sem, amelyek bár sok helyütt tanulságosak, részben nem sok újat tartalmaznak, részben nem sok olyat, melyek az ő szociológiai rendszerére sajátosan jellemzők lennének. Csupán a vallásra, a jogra és az erkölcsre vonatkozó nézetét említjük meg.

Futólagosan már megjegyeztük, hogy Ward szerint a társadalmi csoport biztonságérzése (*the group-sentiment of safety*) az a társadalomlélektani plazma, amelyből az összes későbbi intézmények: a vallás, a jog, az erkölcs, az egyházi és jogi berendezések kifejlődtek. Vannak azonban más, talán épen olyan primär emberi alkotások, amelyeknek a gyökere más és nem a biztonságérzés: ezek a nyelv, a művészet, az ipar.

Ha a vallást nem mint érzést, hanem mint intézményt vizsgáljuk, látni fogjuk, hogy oly rendszer fejlődött ki belőle, mely egy, a fajfenmaradásának kedvező életmódot parancsolt rá az emberekre. A fajellenes cselekményeket üldözőbe vette. Ezen az érzésen emelkedett az egyház, úgy hogy joggal mondhatjuk: az egyház olyan szekundár, vagyis leszármaztatott intézmény, melyet a vallás, mint primär és ősi intézmény teremtett.

A törvényről is mondhatjuk, hogy a vallással rokon és egy ehhez mellérendelt ága a szociális csoportérzésnek. A törvény a maga legegyszerűbb formájában szintén érzélem, mint a vallás. A rend érzésének ífchet mondani: de belőle fejlődött ki a jogtudomány és az igazságszolgáltatás, mely utóbbi ugyanolyan viszonyban van a joghoz, mint az egyház a valláshoz. Ugyanezen pszichológiai gyökérből hajtott ki az erkölcs is és kiindulási pontjuknál e három elválaszthatatlan egymástól.

Szellemi és világi kormány, sőt majdnem minden társadalmi intézmény a fajbiztonság által parancsolt korlátozásai az érzelmeknek, illetve a vágyaknak. A jog, a vallás és az erkölcs tehát spontán eredetűek, a politikai intézmények azonban későbbi eredettel bírnak és csak az állam tette szükségessé utóbbiakat, a rajtuk felépülő struktúrák azonban, minők az egyház, az igazságszolgáltatás stb. mesterségesek.

Első pillantásra úgy látjuk, mintha Ward, amikor a vallás, a jog, és az erkölcs gyökerét a csoport biztonságérzésében jelöli meg, a biológiai iskola álláspontját fogadná el és saját magával kerülne ellentmondásba. Ez az ellentét azonban csak látszólagos. Mert a csoportérzés is egy teleologikus tényező és pedig az rételem vezetése alatt áll és az értelem teremti meg azokat a másodlagos társadalmi intézményeket, amelyek segélyével az ember úrrá lesz a természet felett.

Az ő elméleti szociológiája azonban legjobban a *Pure Sociology* XI. fejezetében, mely a *Social Dynamics* címet viseli, jut kifejezésre. Ebben ő a szociológiát módszertanilag a mechanika egyik ágaként fogja fel. A szociális mechanika szerinte épen úgy egyik ága a mechanikának, mint pl. a hidrodinamika. De ennek az álláspontnak sem keresztülvételét sem termékenységét nem látjuk. Mindössze annyit mond, hogy a társadalmi mechanikában a takarékoság, vagyis a legkisebb ellenállás törvénye az uralkodó és hivatkozik Winiarsky könyvére, aki szerinte a thermodinamikát alkalmazta a szociális dinamikára.

A társadalmi dinamika az egyensúlyi helyzet megzavarásával foglalkozik; dinamikus mozgásoknak azokat nevezzük, amelyek a struktúrák jellegében hoznak létre változást. Ez a jellemző vonása az evolúciónak, ellenben a forradalom kinetikus folyamat, mely a fennálló szervezetet egészen megsemmisíti. A társadalmi haladás a rendet feltételezi. Ez veszéllyel jár, mert a társadalomban állandó hajlam van a megkövesedésre, ami következménye az elismerésnek olyan intézményekkel szemben, amelyek a múltban hasznos szolgálatot teljesítettek. A szociális dinamikában három princípium uralkodik:

1. a potenciálok különbsége, mely főleg a különböző kultúrák kereszteződésében nyilvánul és ez okozza az előbbi társadalmi egyensúly felbomlását és új keletkezését;

2. az *innovation*, miáltal a régi és fennálló intézmények változatlan átörökítése az újabb nemzedékre akadályoztatik. Tarde feltalálásnak nevezi;

3. a *conation*, vagy megfeszítése az erőknek.

Mindhárom princípium öntudatlan működő erőt képvisel és pedig a haladás, vagyis a boldogság növekedés irányában.

A potenciálok különbsége, vagyis a feszültségkülönbözlet.

Ez a fizikai princípium épen olyan egyetemes, mint a synergiáé, vagy a legkisebb ellenállásé. A biológiában és a társadalomban egyaránt igaz. így a biológiában az újabb kutatások beigazolták, hogy a nemek közötti különbség szerepe a feszültségkülönbözlet fenntartásában van. Nemek nélkül a faj változatlanul ismételné magát. Ugyanez vezette a népeket olyan intézmények megteremtésénél, mint például az exogámia, mely a rokonok közötti házasságot tilalmazta.

A kultúrák kereszteződésének jelentősége oly nagy, mint a növényeké vagy az állatoké. A kultúrák kereszteződésének útja: a fajok harca. Oly népek, amelyek a merevség állapotában vannak, idegen népek kultúrái által okozott termékenyítés által jutnak fejlődésbe. Mindaddig, míg ez a folyamat bekövetkezik, az illető nép nem akar hallani sem a változásról és minden változtatásnak ellene szegül. Ha az emberi haladás ilyen fajokra lenne bízva, egyáltalán nem lenne haladás. Sőt még tovább menve, azt is állíthatjuk, hogy általában: ha az

emberek önkéntes és tudatos cselekvési módjára lenne bízva, egyáltalán nem lenne haladás. Szerencsére: vannak nagy kozmikus és öntudatlan erők, melyek a megkövesedett szociális struktúrák ellenállásával szemben az emberi haladás irányában dolgoznak.

Mert amikor idegen kultúrájú, nyelvű és szokású csoportok egymásba ütköznek, harc keletkezik és ebből új egyensúlyi helyzet áll elő.

A kultúrák eme megtermékenyülése folytán, ami a potenciálkülönbségek folyamánya (ha egyenlő erők volnának, harc és egymásbaolvasás nem következhetnének be), a szociális struktúrában állandó differenciális nagyságú változások állanak elő, miáltal a társadalom a régi struktúra szétrombolása nélkül, fokozatos átalakuláson megy keresztül. Ezek szerint ki kell mondani az igazságot, bármily fájdalmasan hangozzék is a modern kultúremler előtt ennek megállapítása: a háború a fő és uralkodó feltétele az emberi haladásnak. Ha a fajok megszűnnének küzdeni, megszűnnék a haladás.

Ward itt nyilván túlbecsüli Gumplovicz nézetét. Nem mintha kétségbevonnók, hogy a háború egyik feltétele a haladásnak. Szerintünk olyan szembeszökően igaz az, hogy hiábavaló lenne a háború ellen irányuló érzelmeink okából tagadásba venni. De azt állítjuk, hogy oly jelentőségben nem igaz a tétel, amilyenben azt Ward feltünteti. Elfelejtí, hogy nemcsak a fajok között van harc, hanem örök a küzdelem ugyanazon társadalom különböző társadalmi osztályai között is és ez az érdekelletét a gazdasági renden alapul és nem a faji ellentétén.

Sőt még tovább is mehetünk és bátran állíthatjuk, hogy ha nem lenne a fajok között harc, még mindég lenne egy olyan, erős dinamikai erő, mely biztos hajtója lenne a haladásnak, T. i. a természettel való harc. Ha nem is kellene valamely társadalmi csoportnak attól tartani, hogy egy másik faj, vagy másik osztály elveszi tőle munkájának gyümölcsét, még mindig termelnie kell, hogy élhessen és ez önmagában is elég erős hajtóereje lenne a haladásnak.

Nem lenne háború nélkül olyan gyors a haladás tempója, de nem igaz, hogy megszűnnék a haladás és épen az a Ward nem mondhatja ezt, aki azt állítja, hogy a társadalmi embernél az állati tevékenység ipari tevékenységgé vált. Az sem áll egészen, hogy háború nélkül az emberek ellenszegülnének valamely társadalomban a változásnak. Ha ez azt jelentené Wardnal, hogy egy társadalmi csoport sem hajlandó érdekeit feláldozni ha erre nem kényszerítetik, már jóval több igazságot tartalmazna e tétel, mert harc nélkül, például a belátás rendszerint nem elég erős dinamikai erő, hogy a változást kieszközölje. Azonban Ward még ennyit sem mond, csupán Gumplovicz nyomán a fajok harcára gondol, aminek pedig olyan kizárólagos szerepe a társadalmi haladásban nincs, mint amilyent ő juttat neki.

Innovation. Az innovation dinamikus elve ellentéte az ismétlésnek és utánzásnak. Biológiai analogonja: a véletlen variatio. A faj ismétli magát, nemzedékek hosszú sorai az előzőkre ütnék, aztán hirtelen az új nemzedék olyan vonásokat mutat, melyek csak latensen voltak meg az elődökben. Nemcsak az élőlényeknek, a társadalomnak is szüksége van egy bizonyos energiafeleslegre, amely aztán áttevődik munkára. A nagy tömegnek nem marad energiafeleslege, Ez okból a tömeg a betanufat ismétli változtatás nélkül. A háború útján azonban egy dolgozó osztály alakul ki, mely nagyban hozzájárul új ismeretek felfedezéséhez. Mert magábanvéve a teljes tétlenség épen olyan fájdalmas a szervezetre, mint a túlfeszített munka és ez okból az uralmon lévő és a fizikai munkától szabad osztály foglalkozik a tudományokkal. A háború által teremtett és szabad energiával rendelkező osztály ilyen úton tehát szintén előmozdítja a kultúrák átalakulását

Conation. Ez a harmadik dinamikus princípium. Jelenti azt az akaratmegfeszítést, mely mint a háború és a feltalálás, szintén a környezet átalakulásához vezet. Az egyén célja vágyainak kielégítése. Teljesen közömbös reá nézve más szempontból, marad-e vagy halad a társadalom; van-e, nincs-e evolúció? Minden csak szükségleteinek kielégítése okából bír rá nézve jelentőséggel. Am hogy vágyait kielégíthesse, intézményeket kell létesítenie, melyekkel célját kerülő úton megközelítheti. Ilyen úton — ha önmagában véve előtte nem is ez fontos — spontán a haladást szolgálja. Es mivel a környezetben előidézett változásokat azzal az erőfeszítéssel is kifejezhetjük, melyet az ember kifejt, mondhatjuk, hogy a harmadik dinamikus princípium az erők megfeszítése, a feszültség, a conation.

Biológiai homologonja: a gyakorlás lamarcki princípiuma, melyet ugyanilyen joggal erőmegfeszítésnek is nevezhetünk. Alapvető különbség van azonban az előidézett eredmény irányában, mert mint mondottuk, a természetben a gyakorlás folytán az ember a környezethez simul, a társadalomban pedig a conation-nal a környezet módosul.

A felsorolt három dinamikus princípium érvényesül a társadalomban. Eredmények az, amit vívmánynak, vagy társadalmi haladásnak nevezünk. Jelentékeny haladás csak a környezet átalakítása útján érhető el és pedig a materiális környezet átalakulása által, enélkül nem fog jelentékeny haladás jelentkezni, vagy ami ugyanazt elenti, a boldogság, az örömkönomia növekedni. Közvetlenül a szellemi környezet módosítása sohasem lesz elég hatályos.

Ez alapvető gondolat Ward rendszerében, mely így a nagy utilitárius iskolák folytatásaként jelentkezik. Nem az embernek a környezethez való alkalmazkodása, mint Spencer hirdette, hanem a materiális környezet átalakítása a haladás dinamikus princípiuma. A környezet fejleszt új, emberibb etikát és nem fordítva. „Magam is állítottam és most is hiszem,

hogy a bűnösöknek sokkal hasznosabb lenne asztronómiát, mint etikát tanítani.” „Nem kell többé a természet lassú módszereire várni, miknek a nemzedékek millióira volt szüksége, hogy a kívánatos anatómiai hatásokat keresztülvihesse. Az értelem közvetlenül hat a környezetre, és azt átalakítva, a szervezeti alkalmazkodásokat fölöslegessé teszi. Ez a valószínű oka annak, hogy az ember szervezete alig változott roppant hosszú idők folyamán.

És ez okból nem lehet a társadalmi haladás hajtóereje a biológiai haladás, vagyis az evolúció.

Ward tételének igazsága meglepő igazolást nyer, ha kelet felé fordulunk. Itt a legmagasabb emberi etikával találkozunk, a fajetika korlátait széttörő legegységesebb altruista etikával. És mégis stagnáció van, mert a környezet átalakítása elől a kelet elzárkózott. Ellenben a materiális környezet átalakítása el fogja vezetni az embert ahhoz az erkölcsi csúcshoz, mely a fajetika korlátait széttöri és az egyetemes emberhez emelkedik, anélkül, hogy ez a haladás kerékkötőjévé válnék. Mert a szemlélődés filozófiája helyébe a tett filozófiáját lépteti. Ezért fejezi ki úgy magát Ward: a társadalom célja a cselekvés.

Az emberi tudás érckészletének szaporítása az emberi boldogságmérleg aktív rovatát növelő út és ezen kell a jövő nevelési rendszerének is felépülnie. Ez az új nevelési rendszer főtárgya az *Applied Sociology* című munkájának, melyben kifejti, hogy meg kell az összes tehetségeket menteni a társadalom javára és ez által növelni a társadalom feltaláló képességét — mert ez éppen úgy növelhető, mint más emberi képességek. A tehetségek tenyésztése az új társadalom legnagyobb feladata. Ez az új társadalom: a szociokrácia. Az egyén elég soká uralkodott. Elérkezett az idő, hogy a társadalom kovácsolja a sorsát. Az egyén úgy cselekedett, ahogy önző céljai kívánták. Nem kell ezt elítélnünk, ellenkezőleg a társadalomnak tanulni kell tőle. Ugyanazzal az energiával a társadalom is keresse a maga érdekeit, nem vakon, hanem öntudatosan. A szociokrácia: nem tömeguralom. A tömegnél hiányzik az intelligencia. De nem is a tanult felsőbb osztályok uralma, ez a tudatlan tömeg kizsákmányolását vonja maga után. Az intelligencia = értelem és tudás. Az értelem általános emberi vonás, a tudás megszerzéséhez pedig csak alkalom kell. Tehát: meg kell adni minden embernek ezt az alkalmat!

Az ember biológiai evolúciója egészben véve eddig is haladó volt, de lassú és pazarló. A hatékonyság és a haladási tempó fokozására csak az ember képes. A haladás csak a kollektív teleológián nyugodhat, vagyis olyan szociális öntudaton, szociális értelmén és akaraton, melyben a társadalom minden egyes tagja tudatosan is közreműködik a társadalmi jólét irányában.

Hasonlítsuk össze ezt az álláspontot, például a Spencerével, hogy az ellentét annál szembezőköbb legyen. „Minden

baj oka a hiányos alkalmazkodás” mondja Spencer. „Amilyen bizonyos az, hogy a kovács keze erősebb lesz, amilyen bizonyos az, hogy egy írnok gyorsaságot ér el az írásban, amilyen bizonyos, hogy valamely szenvedély nő, ha annak engedelmessé válik és csökken a kényszer folytán, amilyen bizonyos, hogy szokás, gyakorlás mind egy céllal bírnak: olyan bizonyos, hogy a baj és erkölcstelenség meg fog szűnni, ha az ember alkalmazkodása tökéletes lesz.” Amihez később hozzáfűzi, hogy a tökéletes alkalmazkodás végtelen hosszú időt igényel.

Nem állítjuk mi már most azt, hogy a Spencer álláspontja a hamis, és a Wardé az igaz. Azt állítjuk, hogy a társadalmi haladás dinamikai princípiuma nem a környezethez való alkalmazkodás, mely Spencer szerint is végtelen lassú, hanem a környezet átalakítása, ami hatékony és gyors.

A környezethez való alkalmazkodás is a haladás irányában történik, mint a környezet átalakítása. Azonban míg az elsónél évezredek jelentenek egy-egy differenciális nagyságú változást: utóbbinál egy évszázad, sőt egy évtized mélyreható változásokkal jár. A környezethez való alkalmazkodás igaz, nem vonjuk kétségbe, de nem ez a társadalmi haladás igazi hajtóereje, ez ma már az embernél nem elég hatékony és pedig éppen azért, mert a létért való harc módszere megváltozott és az állatok szerves szerszámai helyébe a mechanikai szerszámok léptek. A környezethez való alkalmazkodás igaz, mert hiszen az ember is állat; ámde szerszámkészítő állat és éppen a szerszám az, ami a környezetet átalakítja. A Spencer igazsága tehát olyan arányban áll a Wardéhoz, mint egy pusztá kezerejére utalt ember ereje áll egy géppuskával felszerelt egyénhez, vagy a kézimunka eredménye egy szövőgép munkájához. Sőt azt is mondhatjuk, hogy a természeti evolúciónak az ember, nél sokkal kisebb szerepe van, mint az állatnál. Mert, mint előbb már rámutattunk, az ember alakítja át a környezetet és nem fordítva és így a természet átalakító ereje az embernél elenyészően csekély és végtelen lassú. Félreértés volna tehát azt hinni, hogy Ward szerint a biológia törvényei a társadalomban élő emberre nézve nem igazak. Ward csak azt mondja, hogy a társadalmi haladás eszközei nem biológiaiak.

Hogy azok a politikai következtetések, melyeket Spencer organikus álláspontjából levont, hamisak, azt nemcsak a Ward, hanem Ward óta mások kutatásai még jobban beigazolták. Niceforo vizsgálódásai beigazolták, hogy ezen álláspont biológiailag is téves, hogy a faj megjavítása, a szociális helyzet megjavítása útján végbemehet és a helyes szociális eugenetika nem az állami beavatkozás politikájának tilalma, hanem a nagy néprétegek gazdasági helyzetének megjavítása.*

* Rendkívül találó a Giddings megjegyzése, aki a következőket mondja: Comte azt hitte, hogy egy tudományokban jártas államférfiú újraszervezheti

A társadalom feladata a boldogságökönómia megjavítása, a boldogságökönómia hatékony megjavítása pedig nem a környezethez való alkalmazkodás, hanem a gazdasági és társadalmi rend megjavítása útján történhetik.

Ez a Ward álláspontja.

Comtenél a társadalmi haladás, Spencernél az evolúció a társadalom feladata, az utilitáriusok szerint: a boldogság. Ward most megmutatja, hogy bizonyos értelemben e három: egy.

A nagy utilitárius iskola óta megteremtették a modern biológiát. Ward megmutatja, hogy ez nem változtatott az ő tanításuk igazságán. Darwin fellépése dacára is alapjában igaz, amit tanítottak. De megmutatja azt is, mi kező állásponton lévők tévedése es miért van az, hogy az ember bár ő reá is igazak a darwini tételek más fejlődést mutat, mi az oka, hogy szervezete alig változik, hanem a környezete.

A társadalmi haladás, élettani evolúció és boldogságnövekedés azonosságának kimutatása az ő másik nagy érdeme nézetünk szerint.

A hivatalos tudomány szereti még ma is úgy feltüntetni, mintha a társadalom elé olyan célkitűzés, mely a boldogságökönómia megjavításában áll, veszedelmes lenne a társadalomra, hogy degenerációhoz vezet és az önzést emeli ideállá. Ward megmutatja, hogy ez az önzés egészséges, hogy ez a haladás dinamikai hajtója és a jólét emelkedése párhuzamos lévén a természetfeletti nagyobb hatalommal, ez az elv az energiák megfeszítésére sarkal.

Mi ezt az álláspontot helyesnek tartjuk. Mert a társadalom sem tűz ki más célt maga elé, mint az egyén, vagyis a boldogságökönómia megnövelését. Képzeljük el, hogy egy társadalom, vagy egy ember mérleget készít fájdalmairól és örömeiről, ahogy például egy részvénytársaság mérleget készít követeléseiről és tartozásairól. A társadalom sem törekszik másra, mint arra, hogy a követel rovatát, vagyis a boldogság tétéleket növelje, az ellenkező oldalon levőket csökkentse a szociológiai mérlegben. Hiába vetik ellen, amint szokás, hogy erkölcsi célok is vannak és a fajt nem anyagi érdekek vezérlik mikor egyeduralomra tör. Nagyon igaz és hiba volna kétségbevonni. De mindezek is végeredményében ugyanezt a célt szolgálják es Ward tanítása sem mondja azt, hogy mindig a közvetlen érdek a döntő és nincsenek távolabbi, vagy Ratzenhofer kifejezésével: transcendentális érdekek. Még az egyes egyénre is

a társadalmat s vezetheti annak haladását. Spencer filozófiájában a gondolat részben negatívvá vált. Az államférfiú szerinte nem teheti jobbá a társadalmat, de teheti határtalanul rosszabbá. Lester F. Ward irataiban a gondolat ismét pozitívvá változik. A társadalom a fejlődés természetes folyamatát mesterségsé teheti. (*A szociológia elvei*. I. fej.)

igaz ez, nemcsak a társadalomra. A transcendentális érdekek létezését elismerjük, de végső elemzésében ez is csak a boldogságökonómia növelésére szolgál. Az a gondolat például, hogy a gyermekeink, ha az ő érdekeiket a magunkénak feláldozzuk, szenvedni fognak, reánk nézve elviselhetetlenül fájdalmas.

A boldogságökonómia megjavítása tehát a társadalmi cél. Láttuk, hogy voltaképpen ez is csak annak a nagy egyetemes kozmikus törvénynek megnyilatkozása, melyet a legkisebb ellenállás elvének nevezünk. A legkisebb ellenállás elvének érvényesülése a természetben azonban önmagában véve még nem jelenti a fájdalomökonómia megjavítását. Az állat is menekül a nagyobb fájdalom elől, de ez még nem jelenti, hogy nem érik folyton fájdalmak. Csak az ember volt képes nagyobb mérvben a fájdalom-örömeqyenleget megjavítani és pedig értelmi fejlettségével. De hogy alakult ki az élet fáján az értelem? Ennek megmagyarázására a legkisebb ellenállás elve nyilvánvalóan nem elegendő és ez az, amit Ward a teremtő fejlődéssel, a synergiával magyaráz.

Ez a rendszer tehát összefüggő egész, az alapvető princípiumok nagyobbára keresztül vannak vezetve, de mi úgy gondoljuk, a rendszerben vannak nagy hasadékok. Nem lehet a szociológiát mint a mechanika egyik ágát tüntetni fel és középpontjába egyidejűleg az emberi belátás teleológikus elvét helyezni. Hiába mondja a *Dynamic Sociology*-ban, hogy „a kultúra három nagy erő terméke: a gyomoré, az ágyéké és a fejé, mert az első a taszítóerő, a második a vonzó, a harmadik a vezető”: az ilyen párhuzamok inkább zavarossá teszik a dolgot, mintsem hogy a megértést segítenék elő. Mert bár a mechanika törvényei igazak a biológiában és a biológia törvényei igazak az emberre is: a szociológia feladata éppen annak a tényezőnek felderítése, ami a társadalmi jelenségeket a többiektől megkülönbözteti és amely tényezőt Ward helyesen jelölte meg a „szerszám”-ban.

Annál meglepőbb, hogy Ward, aki alig felejtkezett meg egyetlen mechanikai, még kevésbé egyetlen biológiai analógia kimutatásáról, alig foglalkozik a társadalom gazdasági harcaival. Az élettani tudomány valóban csak a fajták harcát ismeri és Ward az emberi fajok harcát elég bőven tárgyalja. De nagyon keveset szól arról a harcról, amelyet a társadalmon kívül sehol sem találunk: a gazdasági osztályok harcáról. Igaz, hogy ő, Gumplovicz nyomán meglátja az állam osztályuralmi jellegét. De az államban csak egyik fajnak a másik felett való uralmát látja és a mai társadalmi harcban csak ennek maradványát. Hogy függetlenül a fajok harcától, kizárólag a termelési rendszer alapján is kialakulhat a társadalmi harc, arról ő épen olyan kevéssé szól, mint Gumplovicz. Ilyen módon bátran mondhatjuk, hogy ugyanabba az egyoldalúságba esik, mint a történelmi materializmus hívei, akik viszont mindent

a termelési rendszeren alapuló osztályharcra akarnak visszavezetni. De mert ez szembeszökően nem lehetséges, a termelési rendszer helyébe emez írók egy nagy részénél a gazdasági érdek elvont eszméje lép. Nyilvánvaló, hogy aki a népek harcát hagyja ki a számításból, épen olyan téves következtetésre jut, mint az, aki viszont az osztályharcot hagyja figyelmen kívül és ebben csak fajok harcát látja. Ha Ward ezt felismeri, nem hisszük, hogy megkockáztatta volna azt a kijelentését hogy a fajok harca nélkül nem lenne haladás. Talán lassúbb lenne nélküle a haladás tempója, de ugyanazon fajhoz tartozó társadalmi osztályok közötti harc is dinamikus princípium és mi nem tudjuk elképzelni, hogy a csoportharc bármelyik formája belátható időn belül eltűnjék az emberi színpadról, mert ez oly társadalmi egyensúlyhelyzetet tételez fel, melyben minden társadalmi rétegnek és nemzetnek ereje egyenlő, ami nyilván ábránd.

Nem jöhet itt figyelembe az az esetleges ellenvetés, hogy a fajok közötti harc is gyökerében gazdasági érdekekért folyik. Nem erről van szó. Ha nem lenne is a különböző fajok és nemzetek közötti harc, akkor is lenne ugyanazon társadalom különböző érdekű rétegei között és megfordítva, ha a társadalomban nem is lennének osztályok, még mindig képzelhető harc az emberi fajok között. Az egyiket a másikra visszavezetni nem lehet, ha történetileg az egyik osztály uralma egyúttal faji uralmat is jelentett a másik felett. A társadalomban folyó harc tehát tagozódhatik s a gazdasági rendszeren vagy más társadalmi ellentétén és tagozódhatik a fajbeli ellentétén. Mindkettőnél az érdek a mozgató erő, de mindkettő alapja más. Az elméleti szociológia ezt a tényt épen olyan kevésbé hagyhatja figyelmen kívül, mint a gyakorlati politika, ha arra tart igényt, hogy utóbbi irányítója legyen.